

Svensk evangelisk Tidegård.

i följande uppsats vill jag söka ställa in det liturgiska arbete, som kan sammanfattas under rubriken »Svensk evangelisk tidegård», i ett historiskt sammanhang och söka påpeka huru marken förberetts för den evangeliska tidegården och vilka faktorer, som huvudsakligen kommit att bestämma arbetets riktning.

Dessförinnan ett påpekande. Jag talar här och i det följande om tidegården och om tidegårdsarbetet, men icke om tidegårdsrörelsen. Detta är medvetet och avsiktligt, ty tidegården är icke och kan icke få bli en rörelse. Tidegården är och måste få förbli icke en mer eller mindre fast organiserad sammanslutnings mål och privilegium. Den som praktiskt arbetar för att bereda mark åt tidegården och göra den brukad, måste lära sig att han icke arbetar för någon bestämd kyrklig riktningens syften.

Att öva tidebön är att bedja »Guds ord». En sådan beskrivning på tidebönen och en sådan paroll i tidegårdsarbetet, låter oss förstå att arbetet icke kan instängas inom några rörelsegränser. Tidegården har adress till var och en kristen, som vill förankra sitt kristna liv i Guds ord, och som vet att han icke kan leva ett kristet liv utan bön i Guds åsyn. Vi vänta därför en medarbetare i var kristen, som tar sitt förhållande till den heliga skrift och sin bön på allvar, likgiltigt vilken »riktning» han tillhör.

De inhemska rötterna till tidegårdsarbetet äro att söka bland de kyrkomusikaliska strävanden, som under adertonhundratalets senare del ägde sin central i den nu femtio år gamla sammanslutningen KSV. Inom dessa kretsar begynte oppositionen mot det liturgiska och kyrkomusikaliska förfallet att göra sig märkbart. Man upptog både teoretiskt studium och uppbyggande praktiskt arbete. Bland märkesmännen i detta arbete måste två namn nämnas: Det ena är sedermera kyrkoherdens i Torstuna förs. Richard Norén, d. 1922. En av den svenska kyrkomusikens förnämsta, bäst rustade och allra envisaste förkämpar under det gångna sekel. Vid hans sida står musikdirektören John Morén, Stockholm, som en vägrödjare i obruten mark. En klassiskt fostrad kyrkomusiker, själv god kompositör i klassisk anda, och en körfostrare av stora mått. Han var präglad av samma okuvliga energi och oförsonlighet i kampen för vad han ansåg vara den enda rätta vägen för kyrkomusikaliskt uppbyggnadsarbete i Sverige. Professor Otto Olsson har liknat Morén vid en de musikaliska värdenas riksantikvarie. Den kraft och hänsynslöshet med vilken dessa män, med ett fåtal medhjälpare vid sin sida, förde sin kamp, skapade uppmärksamhet åt deras planer och framkallade en ofta bitter strid. Liksom män, vilka äro före sin tid blev det i mångt deras lott att smaka ensamhetens bitterhet och styrka.

Deras intresse för de gamla tidegudstjänsterna var endast en

sida av deras mångskiftande kyrkomusikaliska röjningsarbete. Impulserna till detta hade de hämtat från tyska protestantiska kretsar. Framför allt var dekanen Max Herold deras lärofader och dennes *Vesperale*, som utkom första gången 1875, blev deras codex. Efter formen, för vad man i Tyskland med orätt kallade för »luthersk» vesper, började Morén och Norén att sammanställa ordningar för svenska vesprar. Vi känna alla deras disposition och deras beståndsdelar. Dispositionen följde närmast den förkortade högmässans ordning, med inledande altartjänst, predikan och avslutande altartjänst. Genom dessa vesprar, som vunno en ganska vidsträckt spridning, gjorde svensk kyrkomenighet åter bekantskap med namnen på den gamla kyrkans bönetimmar: matutin och vesper, och vidare gjorde man i någon mån bekantskap med de gamla psalmtonererna. En var, som bevistat en sådan vesper vet att dess styrka ligger i den festliga karaktär, som den kan meddela åt en aftongudstjänst vid ljus. Till hela sin karaktär är den en *festgudstjänst* av sådan art som någon gång den medeltida pontifikalvespern vid kyrkans största högtider, kunde uppvisa. Denna vesper typ har också fyllt ett stort behov därmed att den hjälpt prästerskapet i den icke alltid lätta uppgiften att på ett värdigt sätt gestalta en åminnelse- eller tacksägelse-högtid. Det är rätt utmärkande att anledningen till den allra första festliga vespergudstjänsten, som hölls 1889 i Bollnäs kyrka, var konung Oscar II:s 60-års-jubileum.

Denna första form av vesper kodifierades ju i det på kyrkomötets begäran utarbetade och av Morén och biskop U. L. Ullman utarbetade *Vesperale*, som förelåg 1914, och som varit av utomordentlig betydelse för den fortsatta utvecklingen i många stycken.

Impulsen till detta arbete kom sålunda från Tyskland och intresset, som här tog sig uttryck, var övervägande ett kyrkomusikaliskt.

Samtidigt hade ett annat intresse begynt att starkare göra sig gällande. Det var intresset för själva bönelivet i kyrkan. De Morén-Norénska vesparerna ha ju mycket litet karaktär av bönetimmar. Men på andra områden än dem, som kyrkomusikens män bevandrade, började nya strävanden att göra sig gällande för att åt den enskilde och åt församlingen giva möjlighet till en ny fasthet och rikedom i fråga om andaktslivets utformning. Influenserna komma härvidlag från olika håll. Det kom från den romerska kyrkan, med dess starkt framträdande nyorientering i fråga om *Breviarium* och *Antifonale* som bl. a. tog sig uttryck i den nya upplagan av *Antifonalet* av år 1912. Det kännetecknas av målmedvetet arbete för återuppväckande av den gregorianska sångens rätta praxis — här stå benediktinerordens kloster i Solesmes och Beuron samt Maria-Laach främst, — men också av ett starkt intresse för brevariebönens apterande för lekmannabruk, genom dess översättning till folkmålet och dess anpassning efter det samma. Här må nämnas endast det av *Volksliturgisches Apostolat*

i Kloster-Neuburg invid Wien under Pius Parschs ledning bedrivna och framgångsrika arbetet.

Men också inflytelserna från England verkade i samma riktning. Den under 1900-talet allt starkare anknytningen till engelskt kyrkoliv och teologi har givit förblivande impulser också för andaktslivets höjande och för åstadkommande av ett svenskt evangeliskt breviarium. Man kan här icke glömma Natan Söderbloms arbete för att förmedla kontakten med the church of England. Bekantskapen med Englands kyrka blev för många svensk präst den första bekantskapen med ett reguljärt böneliv och en allvarlig erinran om den dagliga bödens nödvändighet i en kristen kyrka.

Detta nyväckta intresse för den enskilda andakten och för den gemensamt övade bönen kan spåras i allt vidare kretsar, icke blott i sådana som äro för den gregorianska sången eller tidebönen intresserade. Bönböcker ha haft en renässans under de gångna mansåldrarna. När 1921 års Evangeliebok antogs, var det en naturlig sak att till densamma skulle anslutas en form av daglig morgon- och aftonandakt, närmast avsedd för hemmets förhållanden. Det ursprungliga förslaget omfattade fyra veckors anvisningar. Kyrkomötet gallrade bort en veckas böner. Det är rätt utmärkande för läget att man nu begär en utökning av En liten bönbok. Jag erinrar om Stadeners stort anlagda komplement Den svenska bönboken, men också om de av Helander och Studentrörelsen utgivna bönböckerna.

Av stort värde i detta sammanhang är det att Evangeliebokens bönbok även upptog lectionarium för skriffläsningarna. Därmed gavs en möjlighet att knyta samman andakten med bibelmeditationen. Ärkebiskop Eidems anvisningar i »Vår Frälsnings evangelium» ha på ett välgörande sätt kompletterat Evangeliebokens.

Det är av stor vikt att fasthålla denna allmänna tendens i kyrkan för andaktslivets inordnande i fasta former och för dess fortgående förankring i bibelordet.

Slutligen måste ännu en betydelsefull faktor framhävas, nämligen det nyväckta intresset för svensk reformationstid och för dess liturgiska tradition. Här kom en akademisk undersökning att betyda en vändpunkt. Det var Edv. Rodhes »Studier i den svenska reformationstidens liturgiska tradition», som utgavs 1917 i Uppsala universitets årsskrift. Genom denna undersökning öppnades på fullt allvar en dörr in till den svenska reformationstidens gudstjänstliv. Den lät oss förstå att det föreliggande handskriftsmaterialet från 1500-talet ofta grundligt missförståtts och att den svenska reformationen ej var en deformation eller nedbrytning av den medeltida tidegården. Den visade att under 1500- och 1600-talen fortlevde de gamla tidegudstjänsterna i tämligen ofördärvt skick och i en rent gregoriansk dräkt, som visade sig vara väl förtjänt att framtagas, så väl bevarad som den var.

När kyrkomötet 1915 godkände den nya bibelöversättningen,

nödvändiggjordes nya upplagor av 1914 års vesperale. En omarbetning av detsamma anbefalldes och det uppdrogs åt en kommitté med ärkebiskop Söderblom som ordförande och doktor Gustaf Lindberg som sekreterare att utföra den. Såsom musikalisk sakkunnig tjänstgjorde professor Otto Olsson. När kommittén sammanträdde, hade emellertid frågan om tidegudstjänstens utgestaltande genom Rodhes undersökningar kommit i så nytt läge, att man icke kunde stanna vid en bearbetning allenast. Det vesperale, som 1925 framlades, anvisade helt nya formulär för matutin och vesper samt completorium och de nya formerna anknyta med många modifikationer till 1571 års kyrkoordning. Av den största vikt är att detta nya 1925 års vesperale åtföljdes av ett psalterium. Här gjordes för första gången ett försök att för den svenska kyrkomenigheten framlägga ett urval av psaltarens psalmer för gudstjänsten ordnade så att de kunde brukas till växelsång. Här har otvivelaktigt denna kommitté utfört ett ytterst betydelsefullt arbete för att bana vägen till ett psalterium för kyrkan, avsett för psaltarens användande vid andakten i församlingen.

Den stora skillnaden mellan 1914 års vesperale och 1925 års består framför allt däri, att det förra i hög grad eller nästan uteslutande tog sikte på att täcka behovet av gudstjänster med festlig prägel för kyrkoårets olika tider och för särskilda tillfällen i församlingen Gustaf Adolfs-dagar o. s. v., medan däremot 1925 års vesperale helt beaktade behovet av dagliga, enkla bönegudstjänster. Däremot beaktas icke kyrkoåret. Kyrkoårets olika tider avspeglas i dess ordningar endast genom församlingens psalmsång.

Ett försök att förena dessa båda behov genom en närmare anknytning till den svenska reformationstidens tideböner hade redan gjorts, när 1925 års Vesperale framlades. Året dessförinnan hade det första blygsamma häftet av Evangelisk Tidegård utgivits med tryckort i Lund.

Det är utifrån ovan skisserade historiska förutsättningar, som framträdandet av den svenska evangeliska tidegården skall förstås. Ett allmänt kristet behov, som under tiden allt mera ökats, ett behov av ordning och fasthet i den enskilda bönen och en möjlighet till en församlingsmässig böneform förenas i dess framträdande och utveckling med ett nationellt intresse För svensk reformationstid, sådan dess gudstjänstliv ger sig till känna i de bevarade kyrkomusikaliska handskrifterna och i 1571 års kyrkoordning, där Mäster Lars den gamle, med säker hand och en kyrkofaders myndighet uppdrar riktlinjerna för det kultiska livet i den reformerade svenska kyrkan under bevarande av det gamla. »Pröver all ting och behåller det gott är», blev tack vare Laurentius Petris vidsynthet och kunnighet och fasthet mottot för den svenska liturgiska utvecklingen under reformationstiden. Han lät förkorta tidebönerna och rensa dem från rosenkransarnas och vigiliernas utväxter och från de senare tillsatser, som helgondyrkan

medfört. Kvar stod en renad tidegård där psaltaren blev grundstommen och bibelläsningarna den fasta beståndsdelen.

1571 års kyrkoordning blev den återuppväckta svenska evangeliska tidegårdens grundläggande skrift. Där fanns den säkra och fasta utgångspunkten och efter mäster Lars anvisningar begyntes återuppbyggandet.

I det följande må det tillåtas författaren att nedteckna några personliga minnen från femton års arbete i tidegårdens tjänst.

En ung v. komminister i Oppeby i södra Östergötland hade utan att vara tillfrågad gjorts till sångledare i KSV av Linköpings stift. Han var mycket omogen och mycket okunnig, men han gick till verket med en viss dristighet, därför att han hade blivit påtrugad uppdraget. I KSV följde för honom åtta år av kyrkomusikaliskt arbete med manskörsledning och med ordnande av kyrkodagar och konserter. Det dröjde icke länge innan han blev varse svårigheten att finna den lämpliga avslutning, som kunde följa på en konsert. En vesper ur 1914 års vesperale lät sig icke fogas till en konsert. Den blev för lång. Resultatet blev att han själv begynte sammanfoga vad som då kallades för agendor för sådana avslutningar. När kyrkoåret icke rimligen kunde ge ämne till deras uppbyggnad, valde han bibliska bilder: den gode herden o. s. v. Men det hela blev mycket godtyckligt.

Sommaren 1923 blev han kallad att medverka vid ett pojkläger i Boxholm, med ett föredrag om Johannes Rudbeckius. Det var den första och sista gången han haft ett honom så fjärranliggande uppdrag. Men pojkmötet betydde en vändning i arbetet inom KSV i Linköping. Till detta mötet hade kallats också dåvarande komministern i V. Tollstad, Knut Peters. Denne talade om Gustav Vasa och Olaus Petri. Det var vid det mötet som utgivarna av Evangelisk Tidegård för första gången träffades. Komministern i Tollstad, lät sin jämnåriga kollega veta att han fann de självgjorda liturgiska ordningarna, som KSV i Linköping följde, högst betänkliga. Och varför skulle man hämta musiken från tyska 1800-talskällor, när det fanns svensk reformationstidstradition att tillgå. Dispyten slutade med ett löfte av komministern i Tollstad att ställa nödigt material till förfogande. KSV:s manskör skulle svara för det praktiska övandet. Efter någon tid kom det första resultatet av samarbetet: Söndagens completorium i dess äldsta skick, och detta följde sedan KSV i Linköping på dess manskörs färder och kyrkodagar under åren fram till och med år 1928.

Jag vill understryka att det första försöket med återupplivandet av den evangeliska tidegården sålunda gjordes i praktiskt prästerligt arbete, och att det också gjordes för att möta ett starkt känt kyrkomusikaliskt och liturgiskt behov. Det var icke något historiskt arkaiserande intresse, som drev fram dessa strävanden. Ej heller några esteticerande. Detta var också orsaken till att den evangeliska tidegården först framträdde som *sjungen* tidegård, och från början sammanknöts

med den gregorianska sången. Den har sedan gått vägen till den lästa tidebönen. Någon torde mena att den andra riktningen varit den riktiga och mest ändamålsenliga. Historien bekymrar sig som bekant inte mycket om sakliga skäl.

Det första häftet av Evangelisk tidegård, som utkom 1924, innehöll ordningar för laudes, vesper och completorium och var så ordnat att det skulle hjälpa den till rätta, som behövde anvisningar för tidebönen under veckan och under några av kyrkoårets tider. Genom KSV-kretsar i landet vann detta häfte så god spridning de följande åren, att utgivarna kunde amortera det lån, som utgivandet hade tarvat. Häftet utkom i eget förlag. 1927 var lånet betalat och upplagan slutsåld. Det året fick den evangeliska tidegården sitt elddop, och presenterades inför en större publik av kyrkomusikaliskt välförståndigt folk vid det stora första allmänna kyrkosångsmötet som hölls i Linköping. Ett för detta möte sammanställt häfte utdelades till de 1.500 deltagarna. Det omfattade de fyra tideböner, som hölls vid mötet: matutin, laudes, vesper och completorium och tiderna utfördes av KSV:s manskör och en liten blandad kör från Stjärnorp.

Jag skall inte länge uppehålla mig vid frågan om den vidare utvecklingen av tidebönerna.

Ett spørsmål som från början har följt arbetet har varit huru församlingen skall kunna följa med i tidebönen. Texthäften blevo nödvändiga. Men när tidebönen började bli inte bara en tillfälligt övad bön utan regelbunden kunde textblad icke längre göra till fyllest. 1934 utgavs till församlingarnas förfogande ett häfte benämnt »Veckans tideböner». Dess innehåll utgjorde tideböner för alla en veckas dagar: för söndagen matutin, laudes, prim, tidebön under dagen, vesper och completorium; för vardagarna laudes, tidebön under dagen, vesper och completorium. Med detta häfte hade spørsmålet om en svensk bönbok, ett svenskt breviarium, kommit ett steg närmare sin lösning.

Därmed började också den andra fasen av tidegårdsarbetet: den lästa tidebörens. På så sätt fördes arbetet ut i vidare kretsar. Det blev möjligt också för den som icke sjöng att deltaga. Detta betydde något alldeles nytt i vår kyrka. Vesper har hittills varit en musikalisk gudstjänstform. Tidebönen uppträder nu även utan sångens klädnad.

Därmed gjorde den sitt inträde i hemmet, i skolan och i konfirmandundervisningen samt i föreningarna. För skolans bruk har sedan 1932 förelegat ett häfte om fem andakter för morgonbönerna. De tre upplagor, som detta häfte utgått i, ha bevisat att ett verkligt behov här förelåg. En utvidgning av dessa skolandakter gjordes med *Tideböner för ungdom*, som utgavs på nyåret 1938 och som vann ett så vänligt mottagande i mycket olika kretsar bland präster och skolfolk, att en ny upplaga nu föreligger färdig till julen 1939. Denna nya, och väsentligt utvidgade upplaga meddelar tideböner enligt ordningen för tidebön under

dagen och omfattar dels sju böner för veckan samt dels tideböner för kyrkoårets olika högtider.

Vid sidan om veckans tideböner ha därjämte mera kyrkoårsbetonade tideböner sammanställts. Dit hör *Kyrkoårets aftonböner*, kompletiorer för kyrkoårets olika tider, som utgavos 1938. Det har visat sig praktiskt att i församlingarna börja med kompletiorerna. Aftonbönerna, i synnerhet vid veckans slut, helgsmålsbönerna, ha vunnit en vidsträckt spridning. Med särskild tanke på behovet av ett häfte tideböner för en dag, brukbart vid prästmöten, konferenser, missionsdagar o. d. utgavs 1938 »*Vid kyrkmässa*».

Behovet av matutiner och vesprar vid kyrkoårets olika tider har även tillgodosetts.

Efter fem år befanns det nödvändigt att företa en utökning av »*Veckans Tideböner*». En ny upplaga därav förelåg hösten 1939 och den omfattar icke blott tidebönerna för en vecka, utan också anvisningar för tideböner under kyrkoårets högtider. Därjämte meddelas ett lectionarium för hela året, upprättat efter kyrkoåret och meddelande dels tre serier läsningar ur bibeln för varje dag, dels anvisningar på psalmer ur svenska psalmboken. Ett band »*Svensk tidegård*» har utgivits, omfattande nya upplagan av *Veckans tideböner*, *Kyrkoårets aftonböner* och *Vid kyrkmässa*.

Bakom detta närmaste mål skymtar det större: ett fullständigt svenskt breviarium, en bönbok till den enskildes och församlingens bruk, där varje dag i kyrkoåret har sina fasta böner, hymner, psalmer och texter och där även bibelläsningarna funnes tryckta på sina platser. En sådan bönbok skulle göra den heliga skriften till en levande egendom i församlingen och föra henne in i psaltaren, församlingens av Frälsaren själv helgade bönbok.

Samtidigt med dessa textböcker hava nya antifonaler till Kyrkoårets aftonböner, »*Vid kyrkmässa*» och till Tideböner för ungdom utgivits. All musik finnes samlad i »*Svenskt antifonale*».

Den svenska evangeliska tidegården står i stor tacksamhetskuld till dem som befordrat dess bruk i vår kyrka. Dit hör främst KSV i vars hägn den ursprungligen vuxit upp. I Lunds stift har tidegården vid koralveckor i Båstad haft en skyddad och hägnad tillflykt. De bästa förutsättningarna ha där förelagat för dess utövning. Prästerskapets välvilja och kyrkans förnämliga inre ha utgjort förutsättningarna för koralveckornas tillvaro. I kyrkans organist Albert Runbäck har tidegården erhållit en konstnärlig medarbetare av oskattbar betydelse. Till förfogande har också stått en körfostrare av sällsynta mått, Ragnar Blennow. Härigenom blevo Båstadsveckorna för tidebönernas utförande i församlingen av största betydelse.

Jag kunde lämna andra exempel från kurser och kyrkor där tidebönen övats. Jag måste fatta mig kort. Påpekas bör emellertid den insats som den s. k. högkyrkliga rörelsen gjort. Vid dess

kyrkodagar ha tidebönerna flitigt övats och nödvändigheten av en regelbunden bön betonats i dess skrifter.

Femton års arbete är icke mycket att tala om. Femton år i kyrkans historia är en obetydlig tidrymd. Ändock ha vi erfarit under denna tid att arbetet icke är förgäves. Det har vuxit i det stilla. Den som stått med däri är snarast förvånad att arbetet vuxit ut så mycket under den korta tidrymden av 15 år.

Men är inte arbetet i viss mån förgäves, så länge icke församlingen i större mån deltar i tidebönerna, än vad fallet ofta är? Till detta svarar jag: tidebönens betydelse beror icke av det större eller mindre antal deltagare den förmår samla. Om tidebönen gäller Herrens ord: litet surdeg genomsyrar hela degen. Den församlingsmässiga bönen visar sin kraft på samma sätt. Den fostrar till ansvar inför församlingen. Den fostrar till aktivitet och för församlingen är det av väsentlig betydelse, att denna aktivitet kan övas vid något tillfälle också i den mindre kretsen.

Det är vanskligt när den möjligheten försvinner och den regelbundna bönen försummas. Det är icke betydelselöst om bön övas i församlingen eller icke. Dess styrka beror icke av deras antal som äro tillstädes. Dess styrka beror av Herrens ord: Var två eller tre äro församlade i mitt namn, där är jag mitt ibland dem.

Ett ord slutligen om detta arbetes allvarligaste fiende: Det är det egna hjärtats ouppmärksamhet i bönen. Här gäller den helige Benedicts ord: Vi tro att Gud är allestädes närvarande och att »Herrens ögon äro överallt och giva akt på både onda och goda». Denna tro skall i all synnerhet vara levande hos oss, då vi förrätta den heliga tjänsten. Vi måste därför alltid hava för ögonen det ordet som profeten säger: »Tjänen Herren med fruktan» och åter: »Lovsjungen Herren med andakt» och: »Inför änglarna vill jag lovsjunga dig». Låt oss därför tänka på, huru man måste skicka sig i Guds och hans änglars närvaro och låt oss så förrätta vår gudstjänst att vår själ står i samklang med vår röst. —

Till det allra sista ett ord om vårt arbetes innersta kraftkälla:

Den som övar tidebön skall vara beredd på att vara ensam, ensam med sin Gud. Detta är nödvändigt om över huvud taget han skall få erfara den gemenskap som Gud skapar i församlingen och som förverkligas under ensamheten med Gud.

Arthur Adell.

Altarets ljus.

En god, gammal kyrklig sed, användandet av levande ljus på altaret, har i våra dagar kommit till heders, och det torde vara ytterst få präster i vårt land, som icke söndagligen låta tända